

УДК 373.2.015.31:7

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.3>

Тетяна ЖИТНИК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, Запорізька область, Україна, 72300

ORCID: 0000-0003-2250-7251

Бібліографічний опис статті: Житник, Т. (2021). Методика формування художніх цінностей у дітей старшого дошкільного віку у процесі набуття естетичного досвіду. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 16–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.3>

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНІХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ НАБУТТЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ

Актуалізує тему дослідження науково-методична вивченість проблеми, зокрема такий аспект, як організаційно-методичне забезпечення формування художніх цінностей у старших дошкільників у сучасній мистецькій освіті. Відзначаємо, що є необхідність створення методичного забезпечення формування художніх цінностей у дитини старшого дошкільного віку засобами візуального мистецтва. **Метою** дослідження є опис змісту методики формування художніх цінностей у дітей старшого дошкільного віку (елементарний підрівень початкової мистецької освіти) у процесі знайомства із творами мистецтва, зокрема візуального. **Завдання:** розглянути методику формування художніх цінностей у дітей старшого дошкільного віку в умовах початкової мистецької освіти; охарактеризувати зміст запропонованої програми. **Методологію** дослідження становили праці Г. Ващенко, Г. Сковорода, К. Ушинський (знайомство з мистецтвом удосконалює внутрішній світ особистості та гармонізує її); Н. Гросул, Є. Кортаєва, Б. Неменський, М. Фомін (формування інтересу дітей до мистецтва, розуміння впливу мистецтва на суспільне життя, естетичний та духовний розвиток особистості відбувається за рахунок відповідного методичного забезпечення); О. Комаровська, Г. Падалка, О. Рудницька (формування естетичного смаку, ставлення до природи, людини, мистецтва та самого себе). **Науковою новизною** є те, що запропонований зміст типової навчальної програми «Бесіди про мистецтво» для дітей старшого дошкільного віку (елементарний підрівень початкової мистецької школи (проект) розроблений з урахуванням диференціювання тем, що базуються на принципах системності, наступності, інноваційності та інтегрованості, що дає змогу застосовувати та адаптовувати власний педагогічний досвід, застосовувати методи та форми роботи, що відповідають специфіці регіону, закладу та методичним уподобанням викладача. **Висновки:** Процес набуття дитиною естетичного досвіду повинен вибудовуватися на основі систематичного та послідовного знайомства з історією мистецтва (образотворче мистецтво, мистецтво музики, танцю та театру); застосуванні на заняттях їх синтезу; підготовки мистецького проекту у формі творчої лабораторії (за видами мистецтва), як метод закріплення отриманих знань з історії мистецтва. Визначено, що: структура навчальних модулів повинна коригуватися разом зі змінами сучасних тенденцій в освіті, в мистецькій зокрема, та запитом суспільства на формування естетично-вихованої особистості; завдання курсу повинно базуватися на психофізіологічних особливостях дитини старшого дошкільного віку, тому закріплення знань повинно забезпечуватися шляхом повернення до аналогічного, але не тотожного матеріалу; перевага у вивченні історії мистецтва на елементарному підрівні початкової мистецької школи повинна свідомо надаватися вивченню рис українського мистецтва.

Ключові слова: дошкільна педагогіка, мистецька педагогіка, естетичне виховання, художні цінності.

Tetiana ZHYTNIK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education and Social Work, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Hetmanska Str., 20, Melitopol, Zaporizhia region, Ukraine, 72300

ORCID: 0000-0003-2250-7251

To cite this article: Zhytnik, T. (2021). Metodyka formuvannia khudozhnikh tsinnosti u ditei starshoho doshkilnoho viku u protsesi nabuttia estetychnoho dosvidu [Methods of formation of artistic values in of senior preschool age children in the acquiring aesthetic experience process]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 16–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.3>

METHODS OF FORMATION OF ARTISTIC VALUES IN OF SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN IN THE ACQUIRING AESTHETIC EXPERIENCE PROCESS

The relevance of the research work is caused by contradictions between the vectors of the art education system development, society needs in aesthetically educated, cultural personalities and individual needs, taking into account his preferences and capabilities. The topic of the research is actualized by the scientific and methodological study of the problem, in particular, such an aspect as organizational and methodological support for the of artistic values formation in senior preschoolers in a modern art school. We note that there is a need to create methodological support for the formation of artistic values in older preschool child age by means of visual art. The study purpose is to describe the formation of artistic values content of the methodology of older preschool age children (elementary sub-level of primary art education) in the process of acquaintance with works of art, including visual. Tasks: to consider the method of of artistic values formation in senior preschool age children in the conditions of primary art education; characterize the content of the proposed program. The research methodology consisted of works by G. Vashchenko, G. Skovoroda, K. Ushinsky (acquaintance with art improves the inner world of the individual and harmonizes it); N. Grosul, E. Korotayeva, B. Nemensky, M. Fomin (formation of children's interest in art, understanding of art on public influence life, aesthetic and spiritual development of the individual is due to the appropriate methodological support); O. Komarovska, G. Padalka, O. Rudnytska (formation of aesthetic taste, attitude to nature, man, art and oneself). The scientific novelty is that the proposed content of the standard curriculum «Conversations about Art» for older preschool children (elementary level of primary art school (project) is designed to differentiate themes based on the principles of system, continuity, innovation and integration, that allows you to apply and adapt your own teaching experience, apply methods and work forms that meet the specifics of the region, institution and methodological preferences of the teacher. Conclusions: it is determined that artistic in particular, and society's demand for the formation of aesthetically-educated personality, the task of the course should be based on the psychophysiological characteristics of the older preschool child, so the consolidation of knowledge should be provided by returning to similar but not identical material; elementary level of primary art school should be consciously given to the study of Ukrainian art features. The process of the child's acquisition of aesthetic experience should be built on the basis of systematic and consistent acquaintance with the history of art (fine arts, art of music, dance and theater); application of their synthesis in classes; preparation of art project in the form of a creative laboratory (by types of art), as a method of consolidating the acquired knowledge of art history.

Key words: pedagogy of preschool age, art pedagogy, aesthetic education, artistic values.

Актуальність проблеми розглядається у площині змін суспільства, зокрема мистецької освіти. Суперечності між векторами розвитку системи мистецької освіти, необхідністю суспільства в естетично вихованих, культурних особистостях та потребою самої особистості, враховуючи її уподобання та можливості, актуалізують тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Естетичний досвід як результат знайомства з мистецтвом гармонізує, удосконалює внутрішній світ особистості. Таке перетворення відбувається внаслідок самопізнання та саморефлексії; особистість духовно удосконалюється, відчуває свою незалежність від зовнішніх обставин (Г. Ващенко, Г. Сковорода, К. Ушинський та інші).

Науковці Н. Гросул, Є. Коротаєва, Б. Неменський, М. Фомін вважали, що формування пізнавального інтересу дітей до мистецтва, творчої активності, розуміння впливу мистецтва на суспільне життя впливає на естетичний та духовний розвиток особистості (Неменський, 1991). Поєднання образотворчого мистецтва з іншими видами художнього виховання (література, музика, хореографія) формує фундамент есте-

тичного розвитку дитини. Б. Неменський стверджував, що «розвиток у дітей здатності повноцінно сприймати мистецтво і спонукання потреби у спілкуванні з ними є засобом саморозвитку і самовиховання; формування досвіду й потреби повноцінної художньої творчості» (Неменський, 1991).

Основні ідеї естетичної науки тісно пов'язані з мистецькою педагогікою, насамперед формуванням естетичного смаку, ставлення до природи, людини, мистецтва та самого себе (О. Комаровська, Г. Падалка, О. Рудницька). О. Рудницька зазначає: «Мистецька педагогіка спрямована на розвиток спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури» (Рудницька, 2005: 34).

Актуальними для нашого дослідження є праці О. Дронової, Н. Зубаревої, В. Мухіної, Р. Чумічевої, які вважали, що ознайомлення з портретним жанром живопису допомагає дитині гармонізувати власні стосунки із соціумом, активізувати творчі вияви у процесі образотворчої діяльності. Мистецтво натюрморт як

засіб спілкування дитини з природою розглядався Н. Зубаревою. О. Дронова у свою чергу зазначає про ефективність пейзажного живопису, що живить дитячу творчість (Дронова, 1998; Зубарева, 1969).

Розвиток «естетичних смаків на прикладах художніх творів, усвідомлення естетичної цінності мистецтва загалом виховує естетичну спрямованість особистості. Сприймаючи твори мистецтва, захоплюючись, оцінюючи їх, дитина зберігає свою неповторність та індивідуальність. Це стає можливим у порівнянні власних цінностей, власної життєвої поведінки з моральними позиціями, під час порівняння власних емоційних переживань із художніми оцінками митця» (Падалка, 2008: 78–86).

Метою дослідження є опис змісту методики формування художніх цінностей у дітей старшого дошкільного віку (елементарний підрівень початкової мистецької освіти) у процесі знайомства із творами мистецтва, зокрема візуального.

Виклад основного матеріалу досліджень. Зміст типової навчальної програми «Бесіди про мистецтво» для дітей старшого дошкільного віку (елементарний підрівень початкової мистецької школи) включає ознайомлення дітей з історією мистецтва через знайомство та дослідження дитиною об'єктів мистецтва, а саме образотворчого мистецтва, мистецтва музики, танцю та театру. Одними із компонентів естетичної культури є естетичні потреби, що формують внутрішню необхідність у дослідженні певних естетичних цінностей і розвитку умінь. В основі естетичних потреб визначено естетичні почуття, естетичні смаки та «естетичну діяльність – процес формування та реалізації певних творчих умінь, навичок та здібностей» (Поніманська, 2004: 279). З огляду на компоненти естетичного культури, важливим підґрунтям цього процесу є естетична освіта, процес, що формує мистецькі знання, вміння та навички (Поніманська, 2004: 279). Враховуючи вищезазначене, зміст запропонованої програми орієнтується на естетичну освіту та ґрунтується на принципах науковості, культуровідповідності, послідовності та логічності. Структура програми сформована за принципами:

– від емоційного сприйняття та відтворення мистецтва за допомогою мови мистецтва до ознайомлення з поняттями про художній образ, види та жанри у мистецтві, базовими

термінами з історії мистецтва та знайомства з видатними митцями і справжніми творами сучасного мистецтва;

– отриманий комплекс знань та вмінь кожного року навчання є необхідною базою для переходу на більш високий рівень вивчення курсу та оволодіння більш детальними та повними знаннями з історії мистецтва;

– повернення до матеріалу з поступовим ускладненням різних розвивальних, виховних та навчальних завдань (передбачається, що знання, здобуті під час вивчення курсу на елементарному підрівні початкової мистецької освіти, будуть доповнюватися на наступному базовому рівні мистецької освіти);

– викладач самостійно може робити перерозподіл годин, враховуючи зміст роботи програми (за необхідністю), посилаючись на специфіку/спеціалізацію закладу, культурні та етнічні особливості регіону, власні методичні уподобання.

Мета опанування нормативного змісту типової навчальної програми полягає у наданні дитині (учню/учениці) можливості відчувати зв'язок з історією мистецтва через знайомство з митцями та творами мистецтва (образотворче мистецтво, мистецтво музики, танцю, театру); формуванні художньої культури та художньо-естетичного сприйняття дійсності; ранньому виявленні та розвитку творчих індивідуальних здібностей учня/учениці; формуванні відповідних знань, умінь, навичок, розуміння, ціннісних орієнтацій у сфері мистецтва загалом.

Організація освітнього процесу у межах типової навчальної програми здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю (враховуючи основні освітні орієнтири до кожного семестру, відповідно до тем, виховних, навчальних та розвивальних завдань і показників результативності до кожного з модулів). У процесі ведення занять практикується груповий та індивідуальний підхід до дитини (учня/учениці) відповідно до його/її вікового й особистісного розвитку з урахуванням індивідуального темпу засвоєння навчального матеріалу. Викладач «має право на академічну свободу (свободу викладання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі), педагогічну ініціативу та розроблення власного (авторського) методу/прийому чи методики з описом педагогічної проблеми та оригінальних шляхів її вирішення» (Житнік, 2020: 8).

Розподіл змісту навчальної програми «Бесіди про мистецтво» для дітей старшого дошкільного віку (перший клас, елементарний підрівень початкової мистецької школи (проект))

Перший рік навчання Мистецтво навколо нас. Емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва. Поняття про художній образ у мистецтві			
<i>Навчальний модуль 1.1. Бесіди про мистецтво (емоційне сприйняття та відтворення мистецтва, асоціативне мислення)</i>			
№ теми	Зміст роботи	Кількість годин	Результати навчання
1.	<i>Я бачу світ та відворюю його</i> Неповторність кожного твору образотворчого мистецтва та його розмаїття. Митець як творець краси у мистецтві. Значення оригінального творчого рішення твору в образотворчому мистецтві. Відтворення особистих відчуттів за допомогою поєднання кольорів, ліній, форм тощо (за вибором учня/учениці).	3	Розрізняє види образотворчого мистецтва та вміє визначати їх. Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.
2.	<i>Дивовижні подорожі в різні епохи та країни.</i> Порівняння цікавих прикладів мистецьких творів образотворчого мистецтва (музики, танцю, театру тощо). Відтворення особистих відчуттів за допомогою поєднання кольорів, ліній, форм тощо (за вибором учня/учениці).	4	Описує враження щодо історичних, географічних та стилевих особливостей в архітектурі, образотворчому мистецтві (музиці, театрі, танці, костюмах тощо). Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.
3.	<i>Казкові персонажі у мистецтві. Незвичні події та історії про мистецтві.</i> Казковий персонаж. Відображення народних казок у літературних та музичних творах. Цікаві історії зі світу мистецтва.	4	Розуміє поняття «народна казка», «казковий персонаж» та пояснює мораль казки. Розрізняє варіанти розкриття задуму казкового твору у різних видах мистецтва. Називає героїв театральних, кінематографічних, мультиплікаційних, музичних, літературних казок. Описує їх образи та відтворює їх за допомогою виражальних засобів образотворчого мистецтва.
4.	<i>Іграшка та її історія виникнення. Розмаїття іграшок</i> Іграшки народів світу та їх виникнення (матеріали та технології). Народні українські іграшки та їх розмаїття. Центри виготовлення народної іграшки: Подніпров'я, Поділля, Прикарпаття.	4	Демонструє знання щодо розмаїття іграшок світу, їх функцій (розвивальна, ритуальна, розважальна та виховна функції іграшок), історії виникнення та матеріалів для виготовлення. Знає та називає українські народні іграшки та центри їх виготовлення. Описує декілька за ознаками, пояснює свої уподобання та враження. Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.
	<i>Узагальнююче підсумкове заняття</i>	1	
	<i>Загальна кількість годин за модулем 1.1.</i>	16	
<i>Навчальний модуль 1.2. Розмаїття образів у мистецтві (художній образ у мистецтві, види мистецтва та їх виразна мова)</i>			
5.	<i>Образи тваринного та рослинного світу у мистецтві.</i> Асоціативне та метафоричне сприйняття світу природи / пори року / часу та їх відображення. Розмаїття відображень пір року та часу доби у творах образотворчого мистецтва. Відтворення рослинного та тваринного світу у творах образотворчого мистецтва. Пейзаж.	4	Розрізняє асоціативні образи рослинного та тваринного світів, пір року, станів природи. Називає виражальні засоби, використані у процесі творення. Описує враження від сприйнятого. Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.

6.	<i>Образи людини у мистецтві</i> Зображення людини у мистецтві. Портрет. Характер людини та його зображення в образотворчому мистецтві	4	Описує (враховуючи власний активний словниковий запас) зображення людини та співвідносить їх характер/прояви/стани з використаними виражальними засобами. Наводить приклади портретів. Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.
7.	<i>Емоції у творах образотворчого мистецтва.</i> Розмаїття почуттів та їх відображення. Художні та виразні засоби мистецтва для розкриття емоцій, настроїв та почуттів.	5	Розрізняє емоції, настрої та почуття, відтворені у творах образотворчого мистецтва. Демонструє емоційно-оцінювальне ставлення до сприйнятих творів мистецтва під час діалогу. Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.
8.	<i>Дивовижні поєднання у мистецтві.</i> Стилістична єдність в архітектурі, музиці та образотворчому мистецтві (на прикладі творів різних часів). Поєднання образотворчого мистецтва та театру, танцю та образотворчого мистецтва тощо. Спільне у різних видах мистецтва.	5	Вміє визначити спільне у різних видах мистецтва. Демонструє розуміння стилістичної єдності в архітектурі, музиці та образотворчому мистецтві (наводить приклади). Знає митців, називає їхні твори та виразні засоби у процесі створення художнього образу музичного, хореографічного образотворчого мистецтва. Відтворює свої відчуття у процесі художньої діяльності завдяки образно-асоціативному мисленню.
	<i>Узагальнюючий підсумковий урок</i>	1	
	<i>Загальна кількість годин за модулем 1.2.</i>	19	
	<i>Загальна кількість годин за першим роком навчання</i>	35	

Основною формою занять вважаємо груповий урок, а методи навчання: мовний (діалог, бесіда, пояснення, розповідь); наочний (демонстрація, показ, спостереження); практичний (інтерактивне дійство з видами художньо-творчої діяльності, активно-творча діяльність); емоційний (емоційне «занурення в мистецтво», підбір асоціацій-образів, художні враження); інтегрований (стилістичні єдності, поєднання, синтез мистецтв). Типовою навчальною програмою передбачені резервні години, які використовуються викладачем для планування різноманітних форм роботи, зокрема онлайн-виставок, відвідування культурно-мистецьких заходів, майстер-класів, концертів та презентацій; участі у мистецьких подіях різного рівня (конкурсах, фестивалях тощо).

Зокрема, за підсумками першого навчального року дитина (учень/учениця) повинна:

- сформулювати власне емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, розуміти почуття прекрасного та потворного;

- відтворювати свої відчуття завдяки застосуванню образно-асоціативного мислення під час художньо-творчої діяльності; демонструвати емоційно-оцінювальне ставлення до тво-

рів мистецтва у вигляді зацікавленості/інтересу до улюблених творів мистецтва тощо;

- розуміти, що таке художній образ у мистецтві та його значення для різних видів мистецтва під час відтворення дійсності, настроїв та почуттів; виділяти спільне;

- знати, розуміти базові терміни з історії мистецтва, що стосуються видів мистецтва та мови їх виразності, та використовувати їх, враховуючи власний індивідуальний розвиток і психофізіологічні, мовленнєві особливості;

- демонструвати елементарні знання витоків народного мистецтва, святкових обрядів, зокрема українського, розуміти їх значення;

- знати та описувати/демонструвати приклади творів мистецтва (образотворчого мистецтва, мистецтва музики, танцю та театру, декоративно-ужиткового), що передбачені змістом роботи у перший рік навчання;

- розуміти значення та виконувати правила поведінки під час культурних заходів (театр, вистави, музей, виставковий зал тощо).

Отже, зупинимось детальніше на розподілі годин за семестрами, меті, змісті та результатах навчання пропонованої навчальної програми «Бесіди про мистецтво» для дітей

старшого дошкільного віку (перший клас, елементарний підрівень початкової мистецької школи (проект) (табл. 1).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Опанування типової навчальної програми «Бесіди про мистецтво» для дітей старшого дошкільного віку (елементарний підрівень початкової мистецької школи (проект) сприяє розвитку образного мислення та творчого чуття, набуттю дитиною естетичного досвіду в процесі активної мистецької діяльності (мистецько-теоретичної та мистецько-творчої). У процесі дослідження об'єктів мистецтва у дитини формується емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, художньо-естетичний смак та художні цінності. Матеріал, що відповідає інтересам дітей старшого дошкільного віку, їх уподобанням, творчим здібностям, психофізичному розвитку, забез-

печує їх елементарними знаннями та сформованими естетичними інтересами для продовження здобуття знань з історії мистецтва на наступному підрівні початкової мистецької освіти. Отже, системність способів освоєння мистецтва включає цілий спектр методів мистецької освіти. Наперед це ознайомлення з матеріалами художніх творів, вивчення теорії та історії становлення і розвитку мистецтва, залучення та упровадження досвіду видатних митців, сприймання мистецтва, його аналіз, а також творче відтворення суб'єктивного сприйняття у своїх працях.

Перспективою подальших досліджень визначаємо аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо формування культурних та художніх цінностей у дітей старшого дошкільного віку засобами візуального мистецтва та синтезу мистецтв.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дронова О.О. Діти малюють пейзаж. *Дошкільне виховання*. 1998. № 8. С. 18–20.
2. Житник Т.С. Навчальна програма для нульового класу ДХШ (художнє відділення) з дисципліни «Історія мистецтва» (Молодша вікова група 6-7 років. Термін навчання – 2 роки) (Проект). Запоріжжя, КУ «ОМЦКМ ЗОР». 2015. 25 с.
3. Зубарева Н.М. Дети и изобразительное искусство: Натюрморт и пейзаж в эстетическом воспитании детей 5–7 лет: монография. Москва. 1969. 111 с.
4. Концепція сучасної мистецької школи: Наказ Міністерства культури України [від 20 грудня 2017 року № 1433]. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245318404&cat_id=244931905 (дата звернення: 19.10.2021).
5. Неменский Б.М., Фомина Н.Н., Гросул Н.К. и др. Изобразительное искусство и художественный труд: Москва. Посвящение, 1991. 192 с. ил.
6. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін: монографія / голов. ред. К. А. Романова. Київ. Освіта України, 2008. 274 с.
7. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Київ: «Академвидав», 2004. 456 с.
8. Про затвердження Положення про мистецьку школу: Наказ Міністерства культури України [від 09 серпня 2018 року № 686] URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32456.html (дата звернення: 19.10.2021).
9. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
10. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Бесіди про мистецтво» елементарного підрівня початкової мистецької освіти / уклад. Т. С. Житник та ін. Київ, 2020. 75 с. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/544> (дата звернення: 19.10.2021).

REFERENCES:

1. Dronova O.O. (1998) Dity maliuiut peizazh. Doshkilne vykhovannia. [Children paint the landscape. Preschool]. № 8. pp. 18–20. (in Ukrainian)
2. Zhytnik T.S. (2015) Navchalna prohrama dlia nulovoho klasu DKhSh (khudozhnie viddilennia) z dystsypliny «Istoriia mystetstva» (Molodsha vikova hrupa 6-7 rokiv. Termin navchannia – 2 roky) (Proekt) [Curriculum for the zero class (art department) in the discipline «History of Art» (Junior age group 6-7 years. Term of study – 2 years) (Project)]. Zaporizhzhia, KU «OMTSKM ZOR». 25 p. (in Ukrainian)
3. Zubareva N.M. (1969) Dety u yzobrazitelnoe yskusstvo: Natiurmort y peizazh v estetycheskom vospytany detei 5–7 let: monohrafiia [Children and Fine Arts: Still Life and Landscape in the Aesthetic Education of 5–7 Years Old Children]. Moskva. 111 p. (in Russian)

4. Kontseptsiiia suchasnoi mystetskoï shkoly: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy [vid 20 hrudnia 2017 roku № 1433] [The concept of a modern art school: Order of the Ministry of Culture of Ukraine] URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245318404&cat_id=244931905 (data zvernennia: 19.10.2021) (in Ukrainian)
5. Nemenskyi B.M., Fomyra N.N., Hrosul N.K. y dr. (1991) Yzobrazytelnoe yskusstvo y khudozhestvennyi trud [Fine arts and artistic work]. Moskva. Posveshchenye. 192 p. (in Russian)
6. Padalka H.M. (2008) Pedahohika mystetstva: teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin [Art pedagogy: theory and methods of teaching art disciplines]. Kyiv. Osvita Ukrainy. 274 p. (in Ukrainian)
7. Ponimanska T.I. (2004) Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]. Kyiv: «Akademvydav». 456 p. (in Ukrainian)
8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro mystetsku shkolu: Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy [vid 09 serpnia 2018 roku № 686] [On approval of the Regulations on the art school: Order of the Ministry of Culture of Ukraine] URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32456.html (data zvernennia: 19.10.2021) (in Ukrainian)
9. Rudnytska O.P. (2005) Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 360 p. (in Ukrainian)
10. Typova navchalna prohrama z navchalnoi dystsypliny «Besidy pro mystetstvo» elementarnoho pidrivnia pochatkovoï mystetskoï osvity [Typical curriculum for the discipline «Conversations about art» elementary level of primary art education]. Kyiv, 2020. 75 p. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/544> (data zvernennia: 19.10.2021) (in Ukrainian)